

DR. SÜLYÖK HEDVIG

Egy szemtanú, Rogerius portréja

1/ "Hogy a Keresztrefeszítettnek meggyalázására és a keresztény nép nem csekély pusztulására és romlására a Magyarországra törő tatárok bevonulása és előrenyomulása uraságod előtt világosan álljon, módomban van méltóságodnak elküldenem ezt a tetteikről írt kis munkámat, amelyet valótlan adatok belevegyítése nélkül állítottam össze. Olvassa végig figyelemmel! *Sok olyasmit talál majd benne, ami szemem láttára esett meg, és amit legnagyobbreszt magam tapasztaltam; néhány dolgot meg olyan hitelt érdemlő szemályektől tudtam meg, akiknek a jelenlétében történtek azok meg.*" Így kezdi *Rogerius mester* azt a levelet, amelyet Jakab prenestei püspökhöz címzett, figyelmébe ajánlva *Siralmas énekét*, azt a *Carmen miserabilét*, amely a tatárjárás máig legfőbb és legbecsesebb forrása.

De hát ki is voltaképpen Rogerius, mit tudunk e hiteles szemtanú életéről? A források nem túl sokat árulnak el személyéről, de ezt a keveset a történet-kutatásnak sikerült olyan árnyalttá tennie, hogy ma már talán őt tekinthetjük a XIII. század legismertebb hazai írójának.

2/ Az életkorára vonatkozó számítások alapján biztosra vehető, hogy valamikor a század első éveiben született a Szicíliai Királyság egyik tartományának, Apuliának akkor a beneventumi hercegséghez tartozó *Turri Maiore* nevű városában. /Ma a Puglia tartomány északi részén található Torre Maggiore./

Családjáról semmit se tudunk, de műve sokat elárul iskoláztatásáról. Szinte nincs olyan könyv a *Szentírásban* /Mózesről Zakariásig, vagy Mátétól a Jelenések könyvéig/, amelyből ne merítene. De idéz Horatiustól, s már műve címe is *Boetius De consolatione philosophiae* című munkájának ismeretére utal. A *Carmen Miserabilét* a maga teljes egészében művészi ritmikus prózában írta, élénk, szemléletes, szinonímákban és szójátékokban gazdag stílussal, számos teológiai és filozófiai szakterminust is beleszöve, okfejtése pedig világos, áttekinthető /a skolasztikus dialektika módszerének következetes alkalmazásával/. Mindez azt a következtetést engedi meg, hogy egyetemi fokozatát jelölő *magisteri* címét a kánonjog tudományában nyerte el.

Valószínűleg Bolognában tanult, itt ismerkedhetett meg későbbi előljárójával is, a piacenzai születésű Jacopo Pecorari prenestei püspökkel,

aki pápai legátusként Bolognában is megfordult, hogy II. Frigyes császár és a lombard szövetség városai közötti padovai békét tető alá hozza /1232. V. 13-14./.

3/ Főnöke, sikeres működése eredményeként, 1232 nyarán megbízást kapott ismét, mostmár hogy a magyar egyház ügyeiben járjon el legátusi felhatalmazással. Ez év augusztusában érkezik hazánkba, s kíséretében már ott találjuk *káplán*jaként Rogeriust is, aki a legátus mellett kezdhette elsajátítani az egyházi adminisztrációban való részvétel fortélyait, a diplomácia fogásait, az információszerzés és elemzés módozatait.

Pecorari Jakab eleinte csak az egyház belső ügyeiben intézkedett Magyarországon. Többek között rendeznie kellett a váradi püspökség körül kialakult jogvitát. A legációnak nem sikerült keresztülvinnie a pápai szándékot, a káptalan által választott püspök helyett bullás főpap ide helyezését, de - kompromisszum eredményeképpen - főesperesi stallumot szerzett itt káplánjának, Rogeriusnak.

A boszniai püspökség ügyeinek rendezésekor, Jolanta királyné halálos ágyánál és temetésénél, és más fontos ügyek intézésénél is főnöke mellett lehetett, de a beregi egyezmény előkészítésében más - hazai - főpapok vettek részt. *Rogeriust* ekkor a legátus Rómába küldi, hogy a pápát tájékoztassa az ügyek állásáról. Okos és körültekintő előadásaiért a pápa Jakabhoz címzett - 1233. augusztus 12-én kelt - levelében meg is dícséri őt. Esztergomba visszterve jelen lehetett II. Andrásnak az egyezmény megerősítő eskütételénél, majd előljárójának segített egyházi ügyek rendezéseiben, míg 1234. márciusában el nem hagyta vele együtt ez országot.

Az a politikai irányvonal, amelyet Jacopo Pecorari képviselt, 1234-1236 között háttérbe szorult, így napjaikat a pápai udvarnál tölthették, majd 1236 júniusa és novembere között ismét ott lehetett Rogerius a lombard városokkal folyó tárgyalásoknál, s lehet, hogy még 1239-ben is követi egy ideig főnökét, aki Provance és Franciaország területére kapott ismét legátusi megbízást, de egy-egy időre biztosan elszakadt tőle, hiszen - Spalatói Tamás tudósítása szerint - Jakab püspök gyakran szokta ez idő tájt Magyarországra küldeni magán és hivatalos egyházi ügyek elintézésére.

4/ Minden valószínűség szerint 1240-ben is ilyen ügyekben járt el, mert nem találjuk a pápa által 1241 húsvétjára meghirdetett egyetemes zsinatra igyekező prenestei püspök kíséretében.

Így fordulhatott elő, hogy a tatár támadás Nagyváradon éri őt /aki szintén bedőlt a mongolok cseleinek/, de - talán az észak-italiai harcok tapasztalatainak ismeretében - nem marad a bemenekültekkel a városban, hanem az erdőben bújik el, s ott várja az események kimenetelét. A tatár si-

kerek láttán aztán futásra veszi a dolgot, először Tamáshidára menekül, de mert ott be akarják vonni a védelembe, ami - mint írja - "nagyon nem tetszett nekünk", tovább megy a Körösök egy megerősített szigetéig. Itt megállapodott, de aztán ismét csak erőt vett rajta az aggodalom és egy szolgájával kiszökve onnan lóhalálában Csanádra nyargalt. Elkésett: a várost már felégették a tatárok, így szegényszemre vissza kellett kénie magát Körösszigetre, ahonnan egyébként futását követően szolgálói málhájával utána eredtek, de mongol portyázók felkoncolták őket.

Tamáshida elestének hírére Rogeriuson ismét erőt vett a bezártság pánikhangulata, csellel kihívta a szigetről az embereket, majd a védők előjárójának két gyermekét túszul ejtve, hogy élelmezését így, zsarolással biztosítsa, az erdőbe menekült ismét. Ám az első élelmiszerszállítmány érkezésével szinte egyidőben megérkeztek a tatárok is, elpusztították a szigetet, legyilkolták a védőket, s Rogerius ellátása így megszűnt. Hogy mi történt ezt követően a túszként tartott gyerekekkel, arról mélyen hallgat, csak nyomorúságos helyzetét festi le, hogyan kellett a területet átkutató tatárok elől bújkálnia, s milyen nehézségek árán tudott csak éjjelente az elpusztított helység romjai körül enni valót keresni.

Mikor a tatárok - elfogott rabjaik útján bántatlanságot ígérve - elöcsalogatják rejtekeikből a bujdosókat, hogy a termést begyűjtsék és szolgálataikra legyenek, Rogerius is feladja búvóhelyét, visszatér az emberekkel együtt. És igen jó érzékkel a terület tatár előjárójának közelébe férközik, olyannyira, hogy eljárhatott vele gyűléseikre is. Így tudhatta meg, hogy a tatárok a föld népe kiirtását tervezik, s ezért a hadhoz ment, hogy "csupaszon és saru" nélkül a szekereket őrző szolgák közé vegyülhessen. Terve bevált, egy tatárrá vedlett magyar "kegyet gyakorolva vele" befogadta szolgájának, s így megúszta az újabb vérengzést. Úgy tűnik, nem törődött semmi mással, csak a maga menekülésével, bár szolgája végig mellette maradt.

/A sors fintora, hogy tatárkézre kerülése idején a genovai hajókon Rómába igyekvő főpapokat a pisai flotta elfogta. Főnöke, Pecorári Jakab, II. Frigyes fogságába került, aki igen kegyetlen körülmények között tartotta őt fogva éppen Rogerius szülőföldjén, Apuliában egészen 1243 májusáig./

Rogerius tehát követte a tatár hadat Esztergom és más városok felé vonulában, majd a hirtelen visszaforduló sereggel maga is Erdélybe érkezett. Szemtanúja volt a korábban el nem pusztított területek felprédálásának. Megint csak jól helyezkedve a tolmácsoktól megtudta, hogy a Magyarországról velük hozott embereket válogatás nélkül ki fogják végezni, ezért szolgájával szökésre szánták el magukat. Nagy nehézségek és nélkülözések árán végül eljutottak egy Fráta nevű faluhoz Gyulafehérvár

mellett, amelynek népe bofogadta őket, s itt várták meg a helyzet konzolidálódását.

A király visszatérte után Rogerius valószínűleg az udvarnál, talán valamelyik főpap pártfogoltjaként nyert menedéket, mint írja, másfél év nyomorúság és halálfélelem után.

5/ Az 1243-as esztendő új fordulatot hozott Rogerius életében. A pápaválasztási előkészületek hírei között bizonyosan értesült arról is, hogy egyházi előjáróját Pecorari Jakabot II. Frigyes szabadon bocsátotta. Magától értetődő tehát, hogy fel kívánta vele venni a kapcsolatot. Jó alkalom lehetett erre - a vele korábban is együttműködő - Benedek váradi püspöknek a győri egyházmegye élére történt kinevezése. Rogerius is ekkor kérhette, hogy a pápa ítélje neki a váradi főesperesség helyett a győri püspök hatáskörébe tartozó sopronit. Az ügy kapcsán /mely ez év novemberében sikeres elintézészt nyert/ járhatott Rogerius Rómában, s találkozhatott a már erősen megrokkant, politikai életből kiszorított, bár pápai kegyből még római vikáriussá kinevezett Jakab püspökkel.

Az új soproni főesperes ismét korábbi pártfogója szolgálatába lépett, bár éles szemmel észrevehette, hogy jövőjét már nem az ő, hanem a vele együtt raboskodó, de mind befolyásosabb barátja, Toletanus János körében kell megszerveznie.

Mivel új állása ismét Magyarországra szólította, hát nem tétlenkedett. Minden jel szerint ekkor fogott hozzá műve, a *Carmen miserabile* megírásához, mellyel több célja lehetett. Bizonyítani kívánta elemzéseivel magas szakmai kvalitását, meg kellett magyaráznia, hogy miért nem kereste korábban a kapcsolatot Jakab püspökkel, ugyanakkor bizonyítania kellett a világi hatalommal szembeni pápapatriságát /amit a nagyon burkolt királyellenességével - hiszen javadalma mégiscsak itt volt - meg is tett/, és a kiszemelt új előjárója kegyeit keresve a ciszterciták chiliazmus iránti eszmei elkötelezettségét. Rogerius művéből kiderül, hogy sikeresen oldotta meg e feladatokat.

6/ Nem lehetett véletlen tehát, hogy miután Pecorari Jakab 1244. június 26-án meghalt, Toletanus János - akit a pápa ez év májusán kinevezett bíborossá - talán éppen elhunyt barátja ajánlására - káplánjává fogadta Rogeriust, aki művével is bizonyította kiválóságát.

Új előjárója szolgálatában kb. 5 évet tölthetett el Rogerius, s az ő segítségével cserélhette el főesperességét a nagyobb mozgásszabadságot biztosító zágrábi kanonokságra. Érdemei elismeréséül a kardinális kijárta számára, hogy 1249-ben, miután Ugrin érsek halálával a spalatói érseki szék megüresedett - a káptalan és a város választásával mit sem törődve, a ma-

gyar király véleményét ki se kérve - a pápa őt nevezte ki oda, mint "komoly tudományú, feddhetetlen erkölcsű, dicséretes magaviseletű férfiút." A kinevezés április 30-án kelt, Lyonban nyerte el a püspöki konszokráció és az érseki palliumot, majd az év végén Észak-Itálián keresztül újra hazánkba jött. A király hidegen fogadta, olyannyira, hogy még egy évvel később is a spalatóiak szemére veti: hazai jelölt helyett "idegen jött-mentet" fogadtak el főpapjukul. De, mert a király végül is beletörődött, Rogeriust a legkevésbé sem zavarta e tény abban, hogy 1250 február 21-én ünnepélyesen bevonuljon érseki székhelyére.

7/ Új pozíciójában mindjárt a városon átutazó, az egyházból kiközösített Konrád király /II. Frigyes fia/ okozott neki némi kellemetlenséget a polgárok segítségével, majd az ide hajózó Béla király - aki tüntetőleg nem az érseki palotában szállt meg - zavarta meg nyugalmát. Ennek ellenére jól berendezkedett. "Nagyon tevékeny és evilági ügyek előmozdításában nagyon gondos és buzgó volt Rogerius érsek - írja egyik kortárs méltatója. - Hozzáfogott a püspöki épületek és lakosztályok felújításához és művesebb felékesítéséhez. Emeleteket húzatott ezekre és művészien kimunkált gerendákból és faanyagokból fényes erkélyeket készíttetett, amelyek azonban inkább a külső megjelenést, semmint a szükségletet szolgálták. A préházakat pedig praktikus és új eszközökkel szerelte fel. A Salona folyón malmokat építtetett, ekéket állított szolgálatba, s szaporította a lovak és más állatok számát; ám mert a familiárisi függés tisztázatlan volt, sok egyháznak és monostornak ez igen nagy terhet jelentett. Szerfelett törekedett arra, hogy életvitеле elismerést váltson ki, s pompás bútorokat szerzett be, pazar öltözékeket és ágyneműt kívánt. Az év nagyobb részét palotájában töltötte, s a nép körébe nem szívesen szállt ki, hacsak nem egyházi emberek és kliensei tekintélyes csapatától kísérve. Megkövetelte, hogy asztalán díszesen és gazdagon tálaljanak, kiváltképp amikor vendégei érkeztek. Szokása volt ugyanis a különféle városokból érkező nemeseket lakomára meghívni és nekik a legkiválóbb ételeket felszolgáltatni. Amikor pedig kánoni vizitációra egyházmegyéjét látogatta, elvárta, hogy társaságához a kanonokok és rangos polgárok csatlakozzanak."

8/ Csak 1260-ban támadt némi zavar személyét illetően, amikor egy a klisszai helyőrség és Spalato fegyveresei között támadt csetepaté után a város polgárai az éppen Dalmáciában időző királynéhoz őt küldték a békességet és a királyi kegyet kieszközölni. Ám a királyné Rogerius szavítól még jobban felpaprikázódott, őt nevezte minden viszály kútfejének, s ha barátai el nem menekítik, nagy bajba kerülhetett volna. /Az ügy így is csak sok közbenjárásra és két év után rendeződött./

9/ Élete utolsó két évében súlyos köszvény szögezte ágyhoz, mozdulni sem bírt, csak szelleme s nyelve maradt ép. Amikor közeledni érezte utolsó óráit, végrendelkezett - hagyatékában drága könyvek is voltak -, majd 1266. április 14-én elhunyt. Porhüvelyét - végakarata szerint - a székesegyház küszöbe elé helyezték örök nyugalomra.

Nehéz eldönteni, hogy személyiségében, jellemében még az egykori Magna Graecia odüsszeuszi örökségét hordozta-e, vagy már a Reneszánsz - Niccolo Machiavelli által később felvázolt - emberideáljának korai előképe öltött testet benne.